

Bijlage VWO
2021

tijdvak 2

geschiedenis

Bronnenboekje

Prehistorie en oudheid

bron 1

In 234 vertrekt keizer Severus Alexander vanuit Rome naar het noorden voor een militaire expeditie. De Romeinse geschiedschrijver Aelius Lampridius schrijft over dit vertrek:

Hij vertrok nu voor de Germaanse Oorlog, waarbij allen vurig op een overwinning hoopten. Met tegenzin lieten ze hem vertrekken en allen die hem uitgeleide deden vergezelden hem nog honderd of honderdvijftig mijl. Voor de gemeenschap en voor hemzelf was het een zeer ernstige zaak dat Gallië door verwoestende invallen van de Germanen geplunderd werd. Het gevoel van schaamte werd nog versterkt doordat (...) de Romeinse gemeenschap zwaar gebukt ging onder een volk dat zich altijd zelfs aan onbetekenende keizers onderworpen leek te hebben.

De middeleeuwen

bron 2

In 713 wordt het Verdrag van Orihuela¹⁾ getekend tussen Abd al-Aziz, de commandant van het moslimleger dat Spanje binnenviel, en Theodomir, een christelijke gouverneur in het zuidoosten van Spanje:

Wij [Abd al-Aziz] zullen hem [Theodomir] noch lastigvallen, noch ontdoen van zijn macht. Zijn volgelingen zullen niet gedood worden, noch gevangengenomen, noch zullen zij gescheiden worden van hun vrouwen en kinderen. Zij zullen hun religie niet af hoeven te zweren, hun kerken worden niet in brand gestoken, noch zullen heilige voorwerpen weggenomen worden (...), zolang hij oprecht blijft en voldoet aan de voorwaarden die wij hebben ingesteld voor hem. (...) Hij zal geen onderdak aan vluchtelingen bieden, noch aan onze vijanden. Hij en elk van zijn mannen zullen één dinar per jaar betalen, samen met vier maten graan, vier maten gerst, en elk van de volgende vier vloeibare maten: geconcentreerd vruchtensap, azijn, honing en olijfolie. Slaven betalen ieder de helft van deze hoeveelheid.

noot 1 Orihuela is een plaats in Zuid-Spanje.

Vroegmoderne tijd

bron 3

In 1522 schrijft paus Adrianus VI een brief aan de humanist Erasmus, die bekend is door zijn tekstuitgaven van Griekse en Romeinse schrijvers uit de vroege geschiedenis van het christendom:

Vanwege de genegenheid die wij u toedragen en vanwege uw verlangen naar faam en ware eer sporen wij u aan dat u uw pen tegen die nieuwe ketterijen zou oefenen. (...) U hebt een grote geesteskracht, een ruime geleerdheid, een vlotheid van schrijven zoals bij ons weten maar zeer weinig anderen, zo al iemand anders die heeft. Daarnaast geniet u ook bij die volkeren waar dit kwaad ontstaan is, een grote autoriteit en gunst. En deze gaven moet u gebruiken tot eer van Christus en de verdediging van de Kerk en het heilig geloof: Hij heeft ze u uiteindelijk ook in Zijn welwillende vrijgevigheid geschonken! (...) U zult uw inspanningen die u zo lang gewijd hebt aan de bevordering van de goede letteren en de verfraaiing en verrijking van de Heilige Schrift, door dit heilige werk nog veredelen.

bron 4

In 1582 wordt in Antwerpen een aanslag gepleegd op Willem van Oranje, waarbij de prins gewond raakt. Mensen uit het gevolg van Oranje publiceren na de aanslag een pamflet waarin staat dat op het lichaam van de aanslagpleger papieren zijn gevonden:

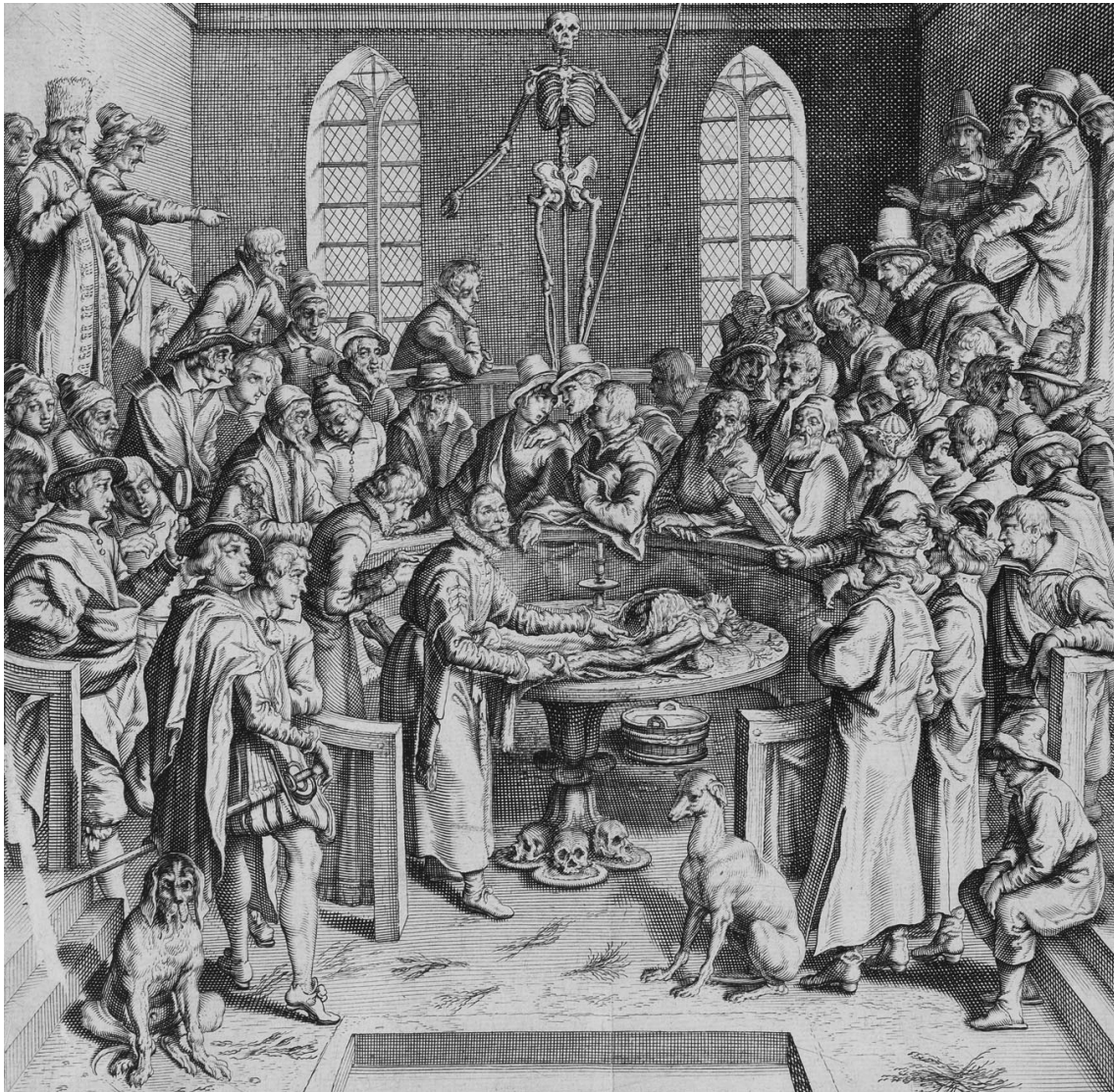
Een dienaar begon met de eerste papieren door te lezen die voor een deel gebeden behelsden en voor een ander deel geloften. Daarna werd een pakket brieven opengemaakt, die in het Spaans waren geschreven, met een Spaanse ontvanger en een Spaanse afzender. De resterende brieven wilde hij niet meer alleen bekijken. (...) De heer van Sint-Aldegonde [uit het gevolg van Oranje] opende de rest van de brieven, waaronder zich twee wisselbrieven¹⁾ bevonden, een van 2000 kronen²⁾ en een van 877 kronen, met enkele geschreven toelichtingen, alles in het Spaans en door Spanjaarden opgesteld.

noot 1 een brief waarmee je iemand opdracht geeft een bedrag uit te keren aan iemand anders

noot 2 een munteenheid

bron 5

Gravure uit 1615 van Andries Jacobsz Stock met de titel *De anatomische les van professor Paaw*:

Toelichting:

De Leidse hoogleraar Paaw ontleedt een menselijk lichaam in het anatomisch theater.

bron 6

In 1617 publiceert Pieter Christiaenszoon Bor het boek *De oorsprong, begin en aanvang van de Nederlandse oorlogen*. Op de titelpagina staat deze prent:

Toelichting:

Links staan 'Nieuwe Bisschoppen'.

In het midden staat *Belgyca*, symbool voor de Nederlanden.

In haar buik staat een strijder met een schild met het woord *Libertas* (vrijheid).

Om haar heen staan 'Rijkdom' en 'Weelde'.

Rechts staat een Spaanse soldaat met in zijn rechterhand 'Plakkaten', in zijn linkerhand een toorts met daarop 'Spaanse Inquisitie' en onder zijn voet een oorkonde met 'Privilege' erop.

bron 7

Twee fragmenten over kennis:

fragment 1

In de vierde eeuw voor Christus schrijft Aristoteles in zijn boek *Metafysica*: "Alle mensen streven van nature naar kennis. Een aanwijzing daarvoor is hun voorliefde voor waarnemingen. Die voorliefde geldt met name voor de waarneming met de ogen. Niet alleen om ons handelen mogelijk te maken: ook als wij geen handeling overwegen, kiezen wij het zien boven alle andere waarnemingen. De oorzaak hiervan is dat vooral deze waarneming ons de dingen leert kennen."

fragment 2

In 1787 schrijft Kant in de tweede oplage van zijn boek *Kritiek van de zuivere rede*:

"Dat al onze kennis met ervaring begint, daaraan kan men niet twijfelen, want hoe zou het vermogen tot kennen in de mens anders tot activiteit aangezet worden, als het niet geraakt zou worden door objecten die onze zintuigen prikkelen en daardoor enerzijds voorstellingen (in het bewustzijn) veroorzaken, anderzijds het verstand activeert deze voorstellingen te vergelijken, ze te verbinden of te scheiden, en zo de ruwe stof van de zintuigelijke indrukken te verwerken tot kennis van de objecten?"

bron 8

Fransen prent uit 1790 met de titel *De patriotistische vermageringspers:*

Onderschrift:

'Geduld meneer, u bent zo aan de beurt'

Toelichting:

Links wordt een geestelijke vastgehouden.

In het midden staat een geestelijke in een pers.

Rechts lopen twee geestelijken weg.

Moderne tijd

bron 9

Philipp Jacob Siebenpfeiffer, een van de organisatoren van een meerdaags politiek festival in de Beierse plaats Hambach in 1832, houdt daar een toespraak waarin hij zegt:

En hij zal komen die dag, de dag van de zuiverste overwinning, waarop Duitsers uit de Alpen, van de Rijn, de Donau en de Elbe elkaar als broeders zullen omarmen, waarop de tolpalen, de slagbomen en alle andere formele tekenen van de scheiding, de hindernissen en de onderdrukking verdwijnen. (...) Waarop vrij verkeer over vrije straten getuigt van het vrijkomen van onze nationale krachten en energie; waarop de vorsten hun bonte hermelijnen mantels die de pretentie uitstralen dat zij plaatsbekleder zijn van God, omruilen voor mannelijke toga's van Duitse waardigheid. En de ambtenaar en de soldaat zich niet meer tooien met het bediendenjasje van de heren en meesters, maar met de tekenen van hun verbondenheid met het volk. (...) Als de vorsten hun troon daarboven in de wolken niet verlaten om gewone burgers te worden, dan zal het Duitse volk zelf, op een moment van groots enthousiasme, het werk voltooien, waarvoor hun ziekelijke verwaandheid en egoïsme terugdeinzen.

bron 10

Op 30 juli 1898 schrijft keizer Wilhelm II in een brief aan zijn moeder over het ontslag van Bismarck (in 1890):

Het was werkelijk een onmogelijke toestand. Van dat ogenblik af aan stond ik voor de onmogelijke opgave, wat jij destijds niet zag, en die God mij gesteld had, om de kroon te redden uit de allesoverheersende schaduw van de minister en de vorst weer zijn plaats terug te geven. (...) De storm is gaan liggen, de vlag wappert hoog in de wind als troost voor wie er angstig naar opkijkt; de kroon zendt dankzij Gods genade haar stralen over paleizen en hutten, en – neem me niet kwalijk dat ik het zelf zeg – Europa en de rest van de wereld spitsen de oren om te horen: "Wat zegt en wat denkt de Duitse keizer?" en niet: "Wat is de wil van zijn kanselier?"

bron 11

Op 13 maart 1938 annexeert Hitler Oostenrijk, kort daarna zegt hij hierover in een toespraak:

Vol vertrouwen hebben eerst duizenden, toen honderdduizenden en ten slotte miljoenen mij gevolgd. Met vertrouwen in Duitsland en in dit idee hebben miljoenen van onze volksgenoten in de nieuwe Ostmark¹⁾ in het zuiden van ons Rijk hun vlaggen hooggehouden en zijn trouw gebleven aan het Rijk en aan het Duitse Volk. En heb ik vertrouwen in 10 april²⁾. Ik ben ervan overtuigd dat voor het eerst in de geschiedenis werkelijk alle Duitsers zullen meemarcheren. (...) En op deze dag zal ik de Führer [leider] zijn van het grootste leger in de geschiedenis van deze wereld, want als ik op 10 april mijn stem uitbreng weet ik dat er 50 miljoen achter mij staan en dat ze allemaal mijn leus herkennen: Eén Volk en één Rijk – Duitsland!

noot 1 Ostmark is de naam die Oostenrijk krijgt na aansluiting bij Duitsland.

noot 2 Op 10 april vindt de volksraadpleging plaats waarin de Duitse en Oostenrijkse bevolking gevraagd wordt in te stemmen met toetreding van Oostenrijk tot het Duitse Rijk.

bron 12

De Duitse soldaat Hans S. schrijft op 28 juli 1941 vanuit de Sovjet-Unie een brief aan zijn vader in Duitsland:

Een treurig gezicht, als je zo door Rusland trekt. Ik ben van Polen al het een en ander gewend, maar dat het hier zo armoedig zou zijn, had ik niet verwacht. Veel muren van huizen staan scheef en worden gestut met planken. De daken zijn gedekt met stro, niet dicht, maar hier en daar iets, in flarden. In de stallen schijnt de maan naar binnen. Daar is alleen het geraamte nog aanwezig: vee hebben ze nauwelijks gehad. Ook met de akkers is het maar triest gesteld. Pas nu vinden we velden met haver. (...) Het land is verwaarloosd en staat naar mijn mening aan de rand van de ondergang. Mij wordt nu veel duidelijk, hoe die hongersnoden in Rusland konden ontstaan, wat me tot nu toe een raadsel was. Je zou Duitse communisten naar dit arbeidersparadijs moeten brengen, dan zouden ze voorgoed genezen zijn.

bron 13

Op 16 augustus 1961 staat in de Amerikaanse krant *The New York Times* een bericht over de bouw van de Berlijnse Muur:

De regering-Kennedy deed vandaag haar best om de afsluiting van de grens tussen Oost- en West-Berlijn door Oost-Duitsland voor te stellen als een dramatische erkenning van communistisch falen.

De hoogste functionarissen gaven aan dat het antwoord van de geallieerden op de communistische acties in Berlijn voorlopig hierbij zou blijven. Zolang de westerse toegangsrechten tot de verdeelde stad worden gerespecteerd, zeiden de functionarissen, zullen protesten en een krachtige propaganda de voornaamste vergeldingsmaatregelen blijven.

bron 14

De Russische kunstenaar Aleksej Soendoekov maakt in 1986 dit schilderij *De rij*:

Toelichting:

De Russische burgers hebben een boodschappentas bij zich.